

Πλάτων «Πρωταγόρας»

4^η Διδακτική Ενότητα- Φάκελος Υλικού (σελίδες 44- 50)

(Φιλοσοφικός Λόγος, σελίδες 65-67)

Πλάτων, «Πρωταγόρας» 320c- 321b

Κείμενο

Ἦν γάρ ποτε χρόνος ὅτε θεοὶ μὲν ἦσαν, θνητὰ δὲ γένη οὐκ ἦν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τούτοις χρόνος ἦλθεν εἰμαρμένος γενέσεως, τυποῦσιν αὐτὰ θεοὶ γῆς ἔνδον ἐκ γῆς καὶ πυρὸς μείζαντες καὶ τῶν ὅσα πυρὶ καὶ γῇ κεράννυται. Ἐπειδὴ δ' ἄγειν αὐτὰ πρὸς φῶς ἔμελλον, προσέταξαν Προμηθεὶ καὶ Ἐπιμηθεὶ κοσμήσαι τε καὶ νεῖμαι δυνάμεις ἐκάστοις ὥς πρέπει. Προμηθεὶα δὲ παραιτεῖται Ἐπιμηθεὺς αὐτὸς νεῖμαι, "Νείμαντος δέ μου," ἔφη, "ἐπίσκεψαι." καὶ οὕτω πείσας νέμει. Νέμων δὲ τοῖς μὲν ἰσχὺν ἄνευ τάχους προσῆπτεν, τοὺς δ' ἀσθενεστέρους τάχει ἐκόσμη· τοὺς δὲ ὥπλιζε, τοῖς δ' ἄοπλον διδοὺς φύσιν ἄλλην τιν' αὐτοῖς ἐμηχανᾶτο δύναμιν εἰς σωτηρίαν. Ἄ μὲν γὰρ αὐτῶν σμικρότητι ἡμπισχεν, πτηνὸν φυγὴν ἢ κατάγειον οἴκησιν ἔνεμεν· ἃ δὲ ἠῦξε μεγέθει, τῷδε αὐτῷ αὐτὰ ἔσφζεν· καὶ τᾶλλα οὕτως ἐπανισθὼν ἔνεμεν. Ταῦτα δὲ ἐμηχανᾶτο εὐλάβειαν ἔχων μή τι γένος ἀΐστωθείη· ἐπειδὴ δὲ αὐτοῖς ἀλληλοφθοριῶν διαφυγὰς ἐπήρκεσε, πρὸς τὰς ἐκ Διὸς ὥρας εὐμάρειαν ἐμηχανᾶτο ἀμφιεννὺς αὐτὰ πυκναῖς τε θριξίν καὶ στερεοῖς δέρμασιν, ἱκανοῖς μὲν ἀμῦναι χειμῶνα, δυνατοῖς δὲ καὶ καύματα, καὶ εἰς εὐνὰς ἰοῦσιν ὅπως ὑπάρχοι τὰ αὐτὰ ταῦτα στρωμνὴ οἰκεία τε καὶ αὐτοφυῆς ἐκάστω· καὶ ὑποδῶν τὰ μὲν ὀπλαῖς, τὰ δὲ [θριξίν καὶ] δέρμασιν στερεοῖς καὶ ἀναίμοις. Τούντεϋθεν τροφὰς ἄλλοις ἄλλας ἐξεπόριζεν, τοῖς μὲν ἐκ γῆς βοτάνην, ἄλλοις δὲ δένδρων καρπούς, τοῖς δὲ ρίζας· ἔστι δ' οἷς ἔδωκεν εἶναι τροφήν ζώων ἄλλων βοράν· καὶ τοῖς μὲν ὀλιγογονίαν προσῆψε, τοῖς δ' ἀναλίσκομένοις ὑπὸ τούτων πολυγονίαν, σωτηρίαν τῷ γένει πορίζων.

A) Λεξιλόγιο

εἰμαρμένος (<μείρομαι [ἀπὸ τῆς ρίζας ΜΕΡ παράγονται ἐπίσης οἱ λέξεις μέρος, μερίς, μερίζω, μόρος, μοῖρα, μόρσιμος]): αὐτὸς που δίνεται ἀπὸ τῆς μοῖρας· εἰμαρμένη: ἡ μοῖρα, ὅ,τι ἔχει δοθεῖ στον ἄνθρωπο ἀπὸ τῆς μοῖρας

τυπόω-ῶ: σχηματίζω με πίεση, σφραγίζω, πλάθω

κεράννυται· κεράννυμι: αναμιγνύω· ὅσα κεράννυται: η φωτιά με τον αέρα και το νερό με το χώμα.

παραιτέομαι-οὔμαι: αιτούμαι, ζητώ κάτι ως χάρη από κάποιον

νεῖμαι· νέμω: διανέμω, μοιράζω

ἐπίσκεπαι· ἐπισκοπέω-ῶ: παρατηρώ, εξετάζω, προσέχω, μελετώ

προσῆπτεν· προσάπτω: παρέχω, δίνω, χορηγώ, αποδίδω σε κάποιον

δύναμις: εδώ, με την έννοια της ικανότητας, της ιδιότητας

ἥμπισχεν· ἀμπέχω ή ἀμπίσχω (ἀμφί + ἔχω ή ἀμφί + ἴσχω), ἄμπεχον, ἀμφέξω, ἥμπισχον: περιβάλλω, καλύπτω [στη μέση φωνή: περιβάλλομαι, ντύνομαι, φορώ]

πηγνός φυγή: φυγή πουλιού, δηλαδή φυγή με φτερά, πέταγμα (πρόκειται για σχήμα μετωνυμίας)

κατάγειος: α) μέσα στη γη, κάτω από τη γη, υπόγειος· β) ισόγειος, πάνω στο έδαφος

ἐπανισῶν· ἐπανισόω-ῶ: εξισώνω, καθιστώ κάτι ίσο με κάτι άλλο

εὐλάβεια: από το επίθετο εὐλαβής (<εὖ + λαβεῖν: κρατώ καλά): αυτός που προσέχει, που λαμβάνει προφυλάξεις. Εὐλάβεια είναι η ιδιότητα του εὐλαβοῦς, δηλαδή η μεγάλη προσοχή, η διάκριση, η πρόβλεψη

ἀἴσιωθει· ἀἴσιτόω-ῶ: εξαφανίζω, καταστρέφω, αφανίζω

ἀλληλοφθορῶν· ἀλληλοφθορία (παρασύνθετο από το επίθετο ἀλληλοφθόροι: οἱ φθείροντες ἀλλήλους): αμοιβαία φθορά, καταστροφή

ἐπήρκεσε· ἐπαρκέω-ῶ: χορηγώ, παρέχω κάτι σε ικανοποιητικό βαθμό

εὐμάρεια (<εὖ + μάρη: χέρι): ευχέρεια, ευκολία, επιδεξιότητα, ανάπαυση, προσαρμοστικότητα

εὐνή: η κλίνη, το κρεβάτι

στρωμνή: το στρωμένο κρεβάτι, το στρώμα και το σκέπασμα

ὑποδῶν· ὑποδέω-ῶ: δένω από κάτω, δένω τα πόδια μου, τα περιδένω με σανδάλια

ἀναίμοις· ὁ, ή ἄναιμος, τὸ ἄναιμον: ο χωρίς αίμα, σε αντίθεση με το ἔναιμος· εδώ, για τα ἔμβια ὄντα που δεν ἔχουν αίμα

βοτάνη: η τροφή των ζώων, το χορτάρι

ἔστι δ' οἷς: σε ορισμένα από αυτά

βορά (<βιβρώσκω): τροφή, κυρίως δε η τροφή των σαρκοβόρων ζώων (στον ποιητικό λόγο χρησιμοποιείται και για να δηλώσει την τροφή των ανθρώπων)

ὀλιγογονία: μικρή γονιμότητα, το να γεννά ένα ζωικό είδος λίγα μικρά σε κάθε τοκετό

πολυγονία: μεγάλη γονιμότητα

πορίζω: παρέχω, δίνω, επινοώ, εφευρίσκω

B. Ερμηνευτικά σχόλια

χρόνος: εννοεί την αρχή του χρόνου, την αρχή της δημιουργίας, το σημείο εκείνο που ακολουθεί τη θεογονία, δηλαδή τη γένεση των θεών. Είναι χαρακτηριστικό πως στην αρχαιοελληνική μυθολογική σκέψη υπάρχει μόνον θεογονία, και όχι κοσμογονία, όπως σε άλλες μυθολογίες ή στην εβραιοχριστιανική Γένεση. Αντίθετα από τον Ησίοδο, που στη Θεογονία του αναφέρει, μετά τη δημιουργία των θεών, την ύπαρξη των ανθρώπων χωρίς να εξηγεί πώς πλάστηκαν και από ποιον, ο Πρωταγόρας μεταφέρει το κέντρο του ενδιαφέροντος στον άνθρωπο. Στον μύθο του, παρακολουθούμε τη διαδικασία με την οποία τα μεν ζώα "διαμορφώθηκαν", απέκτησαν δηλαδή το καθένα τις δικές του ιδιότητες, ο δε άνθρωπος απέκτησε τα χαρακτηριστικά εκείνα, τις αρετές, που συνιστούν τελικά την ανθρώπινη ουσία του.

θνητά γένη : τα θνητά πλάσματα, δηλαδή τα διάφορα είδη ζώων.

ἐκ γῆς καὶ πυρός: για τη γη, τη φωτιά, το νερό και τον αέρα ως τα τέσσερα στοιχεία από τα οποία δημιουργήθηκε το σύμπαν, δες Εισαγωγή

ῥα [η λέξη παράγεται από την ίδια ινδοευρωπαϊκή ρίζα από την οποία στα αγγλικά παράγεται η λέξη year, το έτος]: α) ορισμένος χρόνος, χρονική περίοδος που ορίζεται από τους φυσικούς νόμους, περίοδος του έτους, του μήνα, της ημέρας· β) εποχή του έτους [οι αρχαίοι Έλληνες διέκριναν τρεις εποχές του χρόνου: το ἔαρ, δηλαδή την άνοιξη, το θέρος, δηλαδή το καλοκαίρι, και τον χειμῶνα, ενώ την ὀπώραν, το φθινόπωρο, τη θεωρούσαν μάλλον ως ακμή του καλοκαιριού]· η ακμή του έτους· μέρος της ημέρας ή του ημερονυκτίου. Επειδή η λέξη χρησιμοποιόταν ιδιαίτερα για να δηλώσει την καλύτερη εποχή του χρόνου, κατέληξε επίσης να σημαίνει, όπως η λέξη καιρός, την κατάλληλη ώρα, τη σωστή στιγμή, όπως ακόμα και την καλή στιγμή της ζωής του ανθρώπου, δηλαδή τη νεότητα. Στη μυθολογία, οι Ὠρες, κόρες του Δία και της Θέμιδος, ήταν τρεις: η Εunoμία, η Δίκη και η Ειρήνη, προστάτευαν δε τις εποχές του έτους και τους καρπούς κάθε εποχής, και θεωρούνταν αιτίες της ωριμότητας και της τελειότητας όλων των φυσικών πραγμάτων, κυρίως δε της ακμής και της ομορφιάς του ίδιου του ανθρώπου.

«ώρα»: σημασιολογική διερεύνηση (λήμμα) [πηγή: Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής, Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα]

Γ. Θέματα για συζήτηση

1. Στον μύθο του Πρωταγόρα, ο άνθρωπος παρουσιάζεται ως το πιο αδύναμο και λιγότερο προικισμένο βιολογικά ον. Συζητήστε αυτή την παρουσίαση και αναζητήστε τα χαρακτηριστικά εκείνα του ανθρώπου που του επέτρεψαν να επιβιώσει, να διαφοροποιηθεί από τα άλλα θηλαστικά και να αναπτύξει πολιτισμό.
2. Διαβάστε το απόσπασμα της Θεογονίας του Ησίοδου για τον Προμηθέα. Συγκρίνετε τις αφηγήσεις του Ησίοδου και του Πρωταγόρα.

Δ. Ενδεικτική Μετάφραση (3^η, μετά τις προτεινόμενες που δίνονται στον Φάκελο Υλικού)

Υπήρχε λοιπόν κάποτε εποχή (ή: Ήταν λοιπόν κάποτε καιρός), κατά την οποία, (ή: κατά τον οποίο) υπήρχαν θεοί, δεν υπήρχαν όμως θνητά όντα (πλάσματα). Και όταν ήρθε και για αυτά ο προκαθορισμένος από τη μοίρα χρόνος για τη δημιουργία τους, οι θεοί τα πλάθουν στο εσωτερικό της γης αφού έκαναν μείγμα από χώμα και φωτιά και από όσα αναμειγνύονται με φωτιά και χώμα. Και όταν επρόκειτο να τα φέρουν στο φως, έδωσαν εντολή στον Προμηθέα και τον Επιμηθέα και να τα στολίσουν και να μοιράσουν ικανότητες στο καθένα όπως (τους) αρμόζει. Ο Επιμηθέας, όμως, ζητάει για χάρη από τον Προμηθέα να μοιράσει ο ίδιος. Κι αφού κάνω εγώ τη μοιρασιά, είπε, κάνε εσύ έλεγχο. Και έτσι, αφού τον έπεισε, κάνει τη μοιρασιά. Καθώς λοιπόν έκανε τη μοιρασιά, σε άλλα πλάσματα έδινε δύναμη χωρίς ταχύτητα, ενώ εφοδίαζε τα πιο αδύναμα με ταχύτητα. Και άλλα τα εφοδίαζε με όπλα, ενώ για άλλα, επειδή τους έδινε οργανισμό χωρίς όπλα, επινοούσε για αυτά κάποια άλλη ικανότητα για τη σωτηρία τους. Όσα δηλαδή από αυτά τα έκανε μικρόσωμα, έδινε σε αυτά φυγή με πέταγμα (ή: τα προίκιζε με φτερά για να πετούν) ή υπόγεια κατοικία. Όσα πάλι τα έκανε με μεγάλο σώμα, με αυτό το ίδιο εξασφάλιζε τη σωτηρία τους. Και τις άλλες ικανότητες τις μοίραζε κάνοντάς τα ισοδύναμα με αυτόν τον τρόπο. Και επινοούσε αυτά επειδή πρόσεχε μήπως κάποιο γένος αφανιστεί. Και αφού τα εφοδίασε σε ικανοποιητικό βαθμό για την αποφυγή της αλληλοεξόντωσης, επινοούσε μέσα προστασίας για τις καιρικές μεταβολές που προξενεί ο Δίας, περιβάλλοντάς τα (ή: καλύπτοντάς τα) και με πυκνά τριχώματα και με γερά δέρματα, από τη μία ικανά να αντιμετωπίσουν την κακοκαιρία, από την άλλη όμως κατάλληλα και για τη ζέστη και για να είναι αυτά τα ίδια (τα τριχώματα και τα δέρματα) στρωσίδια δικά τους και δοσμένα από τη φύση στο καθένα, όταν πηγαίνουν στις φωλιές τους και βάζοντας για υποδήματα σε άλλα οπλές και σε άλλα {τριχώματα και} δέρματα σκληρά και χωρίς αίμα.

Κατόπιν (ή: Ύστερα από αυτό) παρείχε (ή: εξασφάλιζε) τροφές διαφορετικές στο καθένα, δηλαδή σε άλλα χορτάρι από τη γη, σε άλλα καρπούς δέντρων και σε άλλα ρίζες. Σε ορισμένα μάλιστα από αυτά επέτρεψε να είναι τροφή τους η σάρκα άλλων ζώων. Και σε αυτά έδωσε μικρή γονιμότητα, ενώ σε εκείνα που τρώγονταν από αυτά μεγάλη γονιμότητα, εξασφαλίζοντας τη διαίωνιση στο γένος τους (ή: σωτηρία για το είδος τους).

(Κείμενα Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας Β Λυκείου, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 1984, Αρχαία Ελληνικά, Φιλοσοφικός Λόγος, Γ Γενικού Λυκείου, Ομάδας Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος», 2016)

23-7-2016

8-11-2020

63ο Γενικό Λύκειο Αθηνών